

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ДОСЛІДНО-ВИПРОБУВАЛЬНИХ ЛАБОРАТОРІЙ ДСНС ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЖЕЖ І ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПО НИМ

Климась Р. В.

*начальник відділу досліджень, статистики пожеж
та надзвичайних ситуацій*

*Інституту державного управління
та наукових досліджень з цивільного захисту
м. Київ, Україна*

Наразі в Україні питаннями розслідування (дослідження) пожеж, проведення пожежно-технічних експертиз і досліджень займаються слідчі Нацполіції, експерти-пожежотехніки експертних підрозділів МВС, судові експерти науково-дослідних установ судових експертиз Мін'юсту, спеціалісти підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) відповідно до покладених на них завдань беруть участь у розслідуванні пожеж, причин виникнення надзвичайних ситуацій та невиконання запобіжних заходів, а також проведенні оцінки дій органів управління і сил щодо організації та проведенні ними рятувальних і інших невідкладних робіт [1].

Безпосередньо завдання щодо дослідження пожеж покладено на дослідно-випробувальні лабораторії територіальних органів ДСНС (далі – ДВЛ).

Дослідження пожеж здійснюється з метою: встановлення осередків пожеж, джерел і технічних причин їх виникнення; визначення умов і обставин, що сприяли виникненню горіння, його розвитку та спричинили тяжкі наслідки; визначення поведінки будівельних конструкцій, виробів і матеріалів під час пожежі; визначення технічного стану й ефективності роботи автоматичних засобів виявлення, оповіщення та гасіння пожеж, систем димовидалення і водопостачання, вогнегасників та інших засобів пожежогасіння; визначення ефективності дій аварійно-рятувальних підрозділів і використання техніки під час гасіння пожеж; виявлення чинників, що спричинили загибель людей; узагальнення даних, отриманих за результатами дослідження пожеж, розроблення на їх основі інформаційних і методичних матеріалів, а також пропозицій щодо вдосконалення профілактичної роботи у сфері пожежної безпеки, засобів, прийомів і способів гасіння пожеж, зниження пожежної небезпеки виробництв та обладнання [2].

З введенням у дію у 2012 році нового *Кримінального процесуального кодексу України* [3] органи ДСНС, що виконували функції дізнання у справах про пожежі, виявилися практично відстороненими від даного процесу, як наслідок, змінився порядок залучення спеціалістів ДСНС, зокрема співробітників дослідно-випробувальних лабораторій, до дослідження пожеж.

Щорічний аналіз діяльності ДВЛ останніх років свідчить, що кількість досліджених ними пожеж від 2012 року значно знизилася та впродовж останніх п'яти років коливалася в межах 2,5 % від загальної кількості пожеж (Рис. 1).

Рисунок 1. Динаміка кількості пожеж, досліджених ДВЛ

Прийнятий, відповідно до *Кримінального процесуального кодексу України* [3] з метою організації спільних дій працівників органів внутрішніх справ, осіб начальницького складу Державної інспекції техногенної безпеки України та Міністерства надзвичайних ситуацій України на місці пожежі, наказ МВС та МНС від 30.11.2012 № 1106/1377 [4] – у повній мірі не вирішив питання взаємодії спеціалістів ДСНС зі слідчими органів внутрішніх справ під час дослідження пожеж і встановлення причин їх виникнення; не був чітко визначений порядок залучення фахівців ДВЛ до дослідження пожеж.

Загалом, над проблематикою залучення спеціалістів до розслідування кримінальних правопорушень працювали Белкін Р.С., Ковальов В.В., Коновалова В.Е., Лазебний А.М., Лук'янчиков Є.Д., Махов В.М., Романюк Б.В., Сегай М.Я., Яремчук В.О.; питання особливостей взаємодії слідчих з експертами та спеціалістами висвітлено в праці Азарова Ю.І. [5]; процесуальним аспектам залучення спеціалістів ДВЛ присвячено роботу [6].

З метою вдосконалення організації взаємодії посадових осіб Нацполіції, ДСНС та Експертної служби МВС на місці пожежі Головним слідчим управлінням Нацполіції було ініційовано прийняття наказу МВС від 24.07.2017 № 621 [7], відповідно до якого територіальні органи ДСНС залучаються для установлення причин виникнення пожеж, а також обставин та умов, що сприяли їх виникненню, а посадові особи ДСНС виступають у якості спеціалістів.

Кримінальний процесуальний кодекс України [3] визначає спеціаліста як учасника кримінального провадження, до якого він залучається з метою сприяння виявленню, закріпленню, вилученню та дослідженню доказів чи застосування технічних засобів для покращення організації і підвищення ефективності кримінального провадження [8]; особливостями взаємодії слідчого та спеціаліста ДВЛ на початковому етапі досудового розслідування є порядок (алгоритм) їх взаємних дій відповідно до тактики огляду місця події [9].

Одним із головних надбань *Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами* [7] є встановлення критеріїв, за якими слідчі мають залучати ДВЛ до дослідження пожеж (участі в огляді місця події, фіксації обставинки на місці пожежі, проведення пожежно-технічних досліджень (експертизи) та установлення обставин і причин виникнення пожежі) [10].

Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [11] передбачено, що під час оформлення матеріалів для проведення експертиз орган чи особа, які її призначили, можуть залучати спеціалістів для відбирання зразків. Також визначено основні завдання пожежно-технічної експертизи, але перед нею можуть ставитися й інші завдання, для розв'язання яких необхідні спеціальні знання в галузі пожежної справи. Саме їх і могли б вирішувати спеціалісти ДВЛ.

Ще одним із проблемних питань залишається залучення спеціалістів або використання їх пояснень і допомоги сторонами кримінального провадження під час судового розгляду справ про пожежі, адже фахівці ДВЛ, володіючи спеціальними знаннями, можуть не тільки звертати увагу сторони кримінального провадження на характерні обставини чи особливості речей, а й відповідно до змін у [3, ст. 71, ч. 4, п. 3¹] викладати у своєму висновку відомості, що мають значення для кримінального провадження щодо яких йому не були поставлені питання.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1052 «Про затвердження *Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій*» (Офіційний вісник України, 2015 р., № 102, ст. 3514).

2. Хом'як Я.І., Скоробагатько Т.М., Климаць Р.В. Організація діяльності дослідно-випробувальних лабораторій територіальних органів управління МНС з дослідження пожеж. *Судова експертиза. Сучасний стан та перспективи розвитку*: Тези доповідей. К. : Міністерство юстиції України, 2010. С. 309-311.

3. *Кримінальний процесуальний кодекс України* від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013 р., № 9-13, ст. 88).

4. Наказ МВС та МНС від 30 листопада 2012 р. № 1106/1377 «Про затвердження *Порядку спільних дій органів внутрішніх справ, Державної інспекції техногенної безпеки України та Міністерства надзвичайних ситуацій України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з пожежами*» (zareestrovaniy в Мін'юсті 28.12.2012 за № 2220/22532) (Офіційний вісник України, 2013 р., № 8, ст. 293).

5. Азаров Ю.І., Рафальський Є.О. Особливості взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом) на початковому етапі досудового розслідування. *Науковий юридичний журнал: Юридична наука*. К. : № 10, 2014. С. 87–96.

6. Середа Д.В., Климаць Р.В. Процесуальні аспекти залучення спеціалістів дослідно-випробувальних лабораторій територіальних органів ДСНС до участі в огляді місця події, пов'язаної з пожежею. *Науковий журнал: Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса: № 1, 2020. С. 165–167. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.1.34>.

7. Наказ МВС від 24 липня 2017 р. № 621 «Про затвердження *Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами*» (zareestrovaniy в Мін'юсті 14.08.2017 за № 998/30866) (Офіційний вісник України, 2017 р., № 72, ст. 2216).

8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, С.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право. 2012. 768 с.

9. Степаненко С.Г., Білкун Д.Г., Яник Я.М., Тимошук Ю.Т. Дослідження пожеж: довідково-методичний посібник. К. : «Пожінформ-техніка», 1999. 224 с.

10. Климась Р.В. Запровадження критеріїв дослідження пожеж дослідно-випробувальними лабораторіями. *Запобігання надзвичайним ситуаціям і їх ліквідація*: Матеріали науково-практичного семінару. Харків : НУЦЗ України, 2018. С 24–26.

11. Наказ Мін'юсту від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 «Про затвердження *Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень*» (зареєстрований в Мін'юсті 03.11.1998 за № 705/3145) (Офіційний вісник України, 1998 р., № 46, ст. 1715).

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Лук'янчиков Є. Д.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інформаційного права
та права інтелектуальної власності*

*Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Історії людства відомі не поодинокі випадки, коли для з'ясування причин тяжкого захворювання або раптової смерті людини зверталися до обізнаних осіб. Відомості про такі факти містяться в науковій і художній літературі. Так, імператор Східної Римської імперії Іоан Цимиський після чергового походу в Азію раптово тяжко захворів і усі очікували його смерті. Для з'ясування причини захворювання запросили одного з відомих лікарів того часу, який встановив причину захворювання та повідомив найближчим про можливість його вилікувати. На наступний день лікаря знайшли мертвим, біля свого будинку, а хуліганів, що його вбили встановити не вдалося [1, с. 29–30].

З наведеного стає очевидним, що використання знань, якими володіли певні особи для з'ясування обставин захворювання або смерті людини обумовлено об'єктивними обставинами і потребами громади, незважаючи на те, що такого порядку не було закріплено у відповідних нормативних документах. По-друге, це свідчить про особисту небезпеку